

نقش و تصویر کتابخانه عمومی روستایی در ایران

زهره میرحسینی
عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی

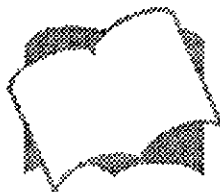
پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

مقدمه

اولین وظیفه نظامهای آموزشی در هر کشور چه به صورت رسمی و چه به صورت غیررسمی تربیت انسان است. انسانی اندیشمند که قادر باشد بر سرنوشت و محیط خود تأثیر گذاشته و آن را برای خویش و سایر افراد جامعه بهتر سازد. متأسفانه به دلایل گوناگون، اغلب نظامهای آموزشی از انجام این وظیفه مهم دور می‌مانند. دلایلی مانند فقر اقتصادی، جنگ و آوارگی، زندگی در نقاط دور افتاده، ترک تحصیل، ازدیاد بی‌رویه جمعیت، کوچ‌نشینی، حکومت‌های استبدادی و ... عواملی هستند که توجه به امر آموزش نیروی انسانی را محفل می‌سازند.

بدیهی است صرف پرداختن به مقوله آموزش کافی نیست. امروزه صحبت از حق آموختن، تداوم آموزش و به‌کارگیری آموخته‌ها برای کلیه اقشار جامعه اعم از کودک و بزرگسال است که اهمیت دارد.

"حق آموختن یعنی: حق خواندن و نوشتن؛ حق پرسش و تفکر؛ حق تجسم و خلق کردن؛ حق شناخت محیط خود و تدوین تاریخ؛ حق دسترسی به منابع آموزشی و حق ارتقای کفایتهای فردی و اجتماعی"^۱

راهبردهای جدید یونسکو در برنامه میان مدت آموزش در سالهای ۲۰۰۱ - ۱۹۹۶ به الویتهای ذیل اشاره دارد:
"توسعه منابع انسانی؛ بازسازی ظرفیتهای بومی یا خودی؛

زمین و بهره‌وری از طبیعت می‌باشد. لذا روستائیان از اقبال با ارزش هر جامعه محسوب می‌شوند.

ارائه خدمات فرهنگی به روستاها، به علت پراکندگی جمعیت روستائیان و سطح سواد روستائیان همواره با مشکلاتی مواجه است.

سوادآموزی و ترویج فرهنگ مطالعه در بین روستائیان از اهم خدمات فرهنگی محسوب می‌شود به ویژه که دسترسی به مواد خواندنی از ضروریات تداوم سواد می‌باشد.

حضور کتابخانه‌های روستایی به دسترس پذیر ساختن مواد خواندنی کمک شایان توجهی می‌کند زیرا در روستاها کتابفروشی وجود نداشته و تهیه کتاب و سایر خواندنیها برای روستائیان دشوار است.

تاریخچه کتابخانه روستایی در ایران - قبل از انقلاب

اولین فعالیت در این زمینه توسط بشیاد خاور نزدیک در سال ۱۳۲۵ در منطقه ررامین صورت گرفت. این بنیاد کتابخانه سیاری ایجاد نموده بود که کتب آموزشی منتشره توسط بنیاد را در روستاهای اطراف ررامین توزیع و تعویض می‌کرد.

در سال ۱۳۳۶، اداره کل تعلیمات حرفه‌ای بانوان برای بالا بردن سطح معلومات زنان روستایی تصمیم به توزیع و ارسال کتاب در برخی مناطق روستایی کشور گرفت، اما به علت بی‌سوادی غالب زنان روستایی فعالیت این سازمان از آموزش شفاهی، کاردستی و خیاطی تجاوز نکرد.

سازمان ترویج کشاورزی از اوایل دهه ۴۰، اقدام به برپایی باشگاههایی به نام "جهاردال" نمود که یکی از وظایف این باشگاهها تدارک کتاب و توزیع آن در مناطق روستایی بود.

با شروع فعالیت سپاهیان دانش، تعداد کمی کتاب، در دو نوبت برای روستائیان نوسواد ارسال شد و سپس این اقدام متوقف گردید. کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان در سال ۱۳۴۵ اولین کتابخانه سیار روستایی را در منطقه "ده شوری" عشایر فارس برپا کرد و بعدها در برخی روستاهای دیگر نیز این امر ادامه یافت. برخی از مؤسسات مانند هیأت امنای کتابخانه‌های عمومی کشور، سازمان انتشارات فرانکلین، پیشاهنگی، اداره کل آموزش بزرگسالان، خانه‌های فرهنگ روستائی، لژیون خدمتگزاران بشر و اداره کل آموزش

سرمایه‌گذاری برای خلاقیت انسان؛ فراگیری، انتقال و به اشتراک گذاشتن دانش؛ و ترویج فرهنگ صلح^۲ برای تحقق الویتهای مزبور، توجه به نظامهای آموزشی غیررسمی و تقویت شیوه‌های جدید مانند آموزش از راه دور مد نظر قرار گرفته است. تقویت کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی و آموزش کتابداران این گونه مراکز نیز مورد تأکید است.

از آنجا که کتابخانه‌ها در جهت حمایت از امر آموزش و تحقیق، منابع و اطلاعات مورد نیاز جامعه را فراهم آورده و آنها را برای مخاطبین مختلف سازمان داده و دسترس پذیر می‌سازند، به عنوان نهاد اجتماعی پاد می‌شوند. نهادهایی که اصولاً "نظامهای آموزشی بدون وجود و حمایت آنها دچار مشکلات عدیده می‌گردند. موکهرجی معتقد است:

"تمام کسانی که توان خواندن دارند، پیوسته به عرضه مطالب خواندنی متناسب با هدفشان نیازمندند و کتابخانه تنها نهادی است که توان برطرف کردن این نیاز فرهنگی را دارد"^۳ کتابخانه عمومی به دلیل این که متعلق به همه افراد جامعه است و صرف نظر از محل زندگی و یا سطح سواد و دانش آنها می‌تواند حمایت از نظامهای آموزشی را عهده‌دار گردد و جامعه را برای دستیابی به اهداف توسعه یاری نماید. کتابخانه عمومی طبق بیانیه بونسکو باید رسالت‌های کلیدی ذیل را در هسته مرکزی خدمات کتابخانه قرار دهد:

"ارائه اطلاعات، سوادآموزی، آموزش و ایجاد فرهنگ"^۴ یکی از شاخه‌های مهم کتابخانه عمومی، کتابخانه روستایی است. کتابخانه روستایی دانشگاهی در دل طبیعت است که در پیشبرد امر آموزش نقشی اساسی دارد.

روستا و مطالعه

در کتاب جغرافیای روستایی، تعریف روستا و روستایی چنین آمده است: "روستا شامل ده یا قریه است به انضمام مزارع و فضاهاى مربوط به مراتع و باغات و پوشش طبیعی اطراف آن ... به ساکنان روستا، روستایی گفته می‌شود و بیش از پنجاه درصد درآمد روستائیان از طریق فعالیت‌های کشاورزی (زراعت، باغداری، دامداری، پرورش طیور، پرورش ماهی یا زنبورعسل و نظایر آن) تأمین می‌گردد."^۵

با توجه به این تعریف از خصوصیات مهم روستا وابستگی به

عشایر نیز در پاره‌ای محدود از روستاها فعالیت‌های کتابرسانی به شکل کتابخانه‌های سیار داشته‌اند.

- پس از انقلاب اسلامی

جهادسازندگی پس از پیروزی انقلاب، با ایجاد کتابخانه‌های روستائی قصد داشت به گسترش آگاهی‌های مذهبی و سیاسی در میان روستائیان، بالاخص کودکان روستا بپردازد. جهاد تا سال ۱۳۶۲ تعداد ۱۴/۸۶۱ کتابخانه در روستاهای کل کشور تأسیس کرد.

با طرح اساستامه جهادسازندگی در دوره اول مجلس شورای اسلامی، کار فرهنگی جهاد محدود و بودجه کتابخانه‌های روستائی قطع گردید.

در سال ۱۳۶۳ واحد آموزش روستائی جهاد شکل گرفت. این واحد در حال حاضر معاونت ترویج و مشارکت مردمی نامیده می‌شود. در این معاونت بخش، به نام اداره مراکز، پی‌گیری فعالیت‌های خانه‌های ترویج و کتابخانه‌های روستائی را به عهده داشت البته بودجه بسیار محدود بود.

در سال ۱۳۷۴ تفاهم نامه‌ای بین این معاونت و دبیرخانه هیأت امنای کتابخانه‌های عمومی کشور به امضا رسید و بدین ترتیب کتابخانه‌های روستائی به عنوان شاخه‌ای از کتابخانه‌های عمومی کشور تحت پوشش و حمایت هیأت امنای قرار گرفت.

در راستای این تفاهم بخشی به نام مدیریت کتابخانه‌های عمومی روستائی در دبیرخانه تشکیل شده است. از طرفی اخیراً کمیته مشترکی متشکل از معاونت ترویج جهادسازندگی، دبیرخانه هیأت امنای کتابخانه‌های عمومی کشور و مدیریت آموزش مداوم نهضت سوادآموزی آغاز به فعالیت کرده است تا با همکاری و هماهنگی بین ارگانهای دست اندرکار، کتابخانه‌های روستائی به صورتی فعال و پربار بتوانند به امر ارائه خدمات بپردازند.

در حال حاضر ۱۵۰۰ کتابخانه ثابت روستائی زیر نظر مدیریت کتابخانه‌های عمومی روستائی قرار دارد.

وضعیت فعلی

طبق سرشماری سال ۱۳۷۰، جمعیت ۱۰ ساله به بالای کشور ۲۸۶۵۵۰۰۰ نفر می‌باشد که از این میان ۱۴۷۳۷۰۰۰ نفر

جمعیت فعال را تشکیل می‌دهند. از این جمعیت تعداد ۱۵۹۳۴۰۰۰ نفر در نقاط روستائی سکونت دارند که ۶۱۵۰۰۰۰ نفر از ایشان جمعیت فعال می‌باشند.^۷

بررسی وضعیت اشتغال در روستاهای ایران نشانگر این است که به غیر از کار زراعی، در دهکده‌ها صنایع دستی و غیردستی و مشاغل دیگر نیز دارای اهمیت است. طبق آمار سال ۱۳۷۰، جمعیت روستائی در ایران ۲۴/۵٪ در بخش کشاورزی، ۲۷/۶٪ در بخش صنعت و ۴۳/۶٪ در بخش خدمات و ۴/۳٪ غیرقابل طبقه‌بندی عنوان شده است.^۹

طبق بررسی سال ۱۳۷۲ مرکز آمار ایران از ۵۹۹۴ خانوار نمونه روستائی، ۳۶۰۷ نفر بی‌سواد، ۳۶۷ نفر باسواد بدون مدرک، ۶۹۴ نفر کمتر از پنجم ابتدایی، ۹۱۸ نفر پنجم ابتدایی تا کمتر از سوم راهنمایی، ۲۲۵ نفر سوم راهنمایی تا کمتر از دیپلم داشته‌اند و فقط ۸۳ نفر دارای دیپلم و مدارک بالاتر بوده‌اند.^{۱۰}

با توجه به آمار فوق می‌توان نتیجه گرفت که ساکنین روستا را اکثراً افراد بی‌سواد یا کم‌سواد تشکیل می‌دهند. این افراد با توجه به وضعیت اشتغال خویش، با مشکلاتی چون بهداشت محیط زیست از جمله نبود سیستم فاضلاب یا جمع‌آوری زباله، نزدیکی منازل با آغل گوسفندان، بیماری‌های دامی و یا مشکلاتی در مورد چگونگی بهره‌وری از زمین و دفع آفات گیاهی و مسائلی چون فروش محصولات و ... مواجه هستند. یکی از بهترین راههای مقابله با این مشکلات، توجه به امر آموزش در روستاهاست. سوادآموزی و ارائه خدمات فرهنگی از جمله ترویج فرهنگ مطالعه در بین روستائیان از اهم مسائل است.

از طریق مطالعه روزنامه و کتابهای ساده مانند دستورالعمل‌های بهداشتی، فنی - حرفه‌ای و نکات ایمنی روستائیان می‌توانند در جریان اطلاعات مورد نیاز قرار گیرند و قادر به یافتن راه حل برای مشکلات احتمالی خویش باشند. از طرفی تحقیقات نشان می‌دهد اگر فردی که باسواد شده، دسترسی به مواد خواندنی نداشته باشد، پس از مدتی مجدداً به بیسوادی رجعت خواهد کرد.^{۱۱} لذا، دسترسی به مواد خواندنی در روستاها از ضروریات تثبیت و تداوم سواد محسوب می‌شود.

با توجه به این که روستائیان از اقشار کم درآمد می‌باشند و طبق آمار میانگین متوسط درآمد خانوار روستائی ۲۰۰۰۰۰۰

دیواری، پوستر، جزوات خواندنی ساده توسط کتابدار و کمک گرفتن از اعضا باشد. ایجاد حلقه‌های مطالعاتی به منظور تشویق عادت به مطالعه و کمک به افزایش مهارت‌های خواندن و پیشبرد برنامه‌های سوادآموزی نیز ضروری است. برای ایجاد این حلقه‌ها، می‌توان با فعالیتهای تبلیغی مانند برگزاری سخنرانی در حسینیه یا مسجد روستا، دعوت از مدیر، معلم،

ریال در سال عنوان شده^{۱۲}، خرید و تهیه کتاب از اقلیمی است که تهیه آن برای روستائیان بسیار دشوار می‌نماید. بنابراین ایجاد و تقویت شبکه کتابخانه‌های عمومی روستایی برای دسترس‌پذیر ساختن مواد خواندنی مورد توجه قرار گرفته است.

از جمله ارگانهایی که به این مهم پرداخته‌اند می‌توان از جهادسازندگی، نهضت سوادآموزی، کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان و هیأت امنای کتابخانه‌های عمومی کشور نام برد.

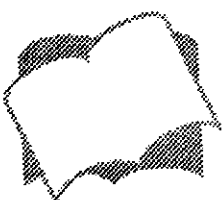
اهداف کتابخانه روستایی

در جزوه منتشره از سوی هیأت امنای کتابخانه‌های عمومی کشور و معاونت ترویج و مشارکت مردمی جهادسازندگی به اهداف ذیل اشاره می‌شود:

۱. ارتقاء سطح آگاهیها، معلومات، دانش و بینش روستائیان، به ویژه قشر جوان و نوجوان
 ۲. ایجاد زمینه مناسب جهت تحقق توسعه فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی
 ۳. افزایش حس تعاون در بین روستائیان و ایجاد میل مشارکت در ایشان.
 ۴. فراهم آوردن کانالهای ارتباطی بین روستا و مراکز علمی، آموزشی و ترویجی
 ۵. برقراری ارتباط بین روستا با رده‌های برنامه‌ریزی در سطوح ملی و محلی.
- بدیهی است برای تحقق اهداف فوق تهیه منابع مناسب و مورد نیاز روستائیان از اهم وظایف کتابخانه‌هاست.

وظایف کتابخانه روستایی

کتابخانه‌های روستایی ابتدا بایستی با توجه به نیازهای منطقه مورد نظر و اینکه کدام یک از اهداف کتابخانه عمومی برای آن منطقه مهم‌تر است، یک مطالعه میدانی انجام داده و به مراکز دست اندرکار جهت برنامه‌ریزی و تأمین منابع مورد نیاز اعلام نمایند. با توجه به مباحث فوق‌الذکر باید توجه داشت که بیشتر جامعه روستایی کم‌سواد، نوسواد یا بی‌سواد هستند و منابعی که تهیه می‌شوند حتماً باید از مواد خواندنی ساده باشند. ارائه خدمات عمومی می‌تواند شامل تهیه روزنامه

مروج کشاورزی و دیگر مقام‌های محلی که در روستا دارای اعتبار هستند به اهمیت مطالعه و مفید بودن مراجعه به کتابخانه اشاره داشت و موضوعات مورد بحث در کتابخانه را با اعلام تاریخ و معرفی منابع معرفی کرد.

برگزاری مسابقات کتابخوانی و اهداء جوایز نیز می‌تواند در مشارکت روستائیان در برنامه‌های مطالعاتی مؤثر باشد. سیر مطالعاتی توسط کتابخانه و براساس نیازهای روستا می‌تواند هدایت گردد. بدیهی است برای تحقق این امر ابتدا باید با آداب و رسوم، مشکلات و نیازهای مردم آشنا شد و سپس دست به تهیه جزوات و دستورالعمل‌های ساده خواندنی برای پاسخ به سؤالات روستائیان پرداخت.

تولید اطلاعات یکی از وظایف مهم کتابخانه‌های روستایی است. در این راستا می‌توان به شناسایی تاریخ و جغرافیای محلی، فرهنگ عامه در روستا شامل مراسم ازدواج، عزاء، جشنها، ترانه‌ها و داستانها پرداخت.

شناسایی صنایع روستا و معرفی آنها به سایر نقاط در قالب خواندنی‌های ساده نیز نوعی تولید اطلاعات کتابخانه است.

کتابخانه روستایی وظیفه دارد محلی برای ثبت نام روستائیان در کلاسهای سوادآموزی باشد و حتی در صورت امکان تشکیل این کلاسها در محل کتابخانه مطلوبتر است.

شناسایی و جذب نیروهای بومی داوطلب نیز از وظایف کتابخانه محسوب می‌شود. چه بسا که دانش‌آموزان خود عهده‌دار اداره کتابخانه در ساعاتی از روز شوند و یا در امر کتابرسانی به منازل کمک نمایند. برای آگاه کردن مردم از فعالیتهای کتابخانه نیز می‌توان از نیروهای داوطلب بهره برد برای مثال اعلام برنامه مطالعاتی هفته بعد کتابخانه یا نمایش فیلم آموزشی و...

به مناسبت‌های مختلف، کتابخانه می‌تواند نمایشگاه کتاب، صنایع دستی و یا نمایشگاه‌هایی از مجموعه گیاهان، پروانه‌ها، گل‌های محلی و... داشته باشد.

فعالیت‌های جانبی مانند برگزاری مراسم شب شعر و کلاس‌های آموزشی نیز از روش‌های جذاب برای جلب مردم به سوی کتابخانه است.

کتابخانه روستایی باید با کتابخانه شاخه‌ای عمومی در شهرهای نزدیک روستا ارتباط برقرار کند و انواع اطلاعات مربوط به شهرهای اطراف را کسب نماید و راهنماهای مختلفی درباره امکانات پزشکی، کاری، تحصیلی، وام در هر شهر را تهیه کرده و در اختیار روستائیان قرار دهد. به اینگونه خدمات، خدمات ارجاعی می‌گویند.

اقدامات جاری نهضت سوادآموزی

با توجه به یکی از شیوه‌های آموزش فوق سوادآموزی که شبکه ارتباطی سازمان یافته‌ای نشریات و مواد خواندنی را بدون حضور در کلاس یا آموزش مستقیم در اختیار بزرگسالان قرار می‌دهد، نهضت سوادآموزی "طرح خواندن با خانواده" را ابتدا در سال ۱۳۷۲ به صورت آزمایشی بین ۳۰۰ خانواده اجرا کرد و با توجه به موفقیت طرح در سال ۱۳۷۳، این طرح را بین ۳۰۰۰۰ خانواده روستایی در ایران به اجرا گذاشت. در این طرح آموزشیاران کیفی حاوی ۱۰ کتاب ساده را پس از اتمام کلاس به نوسودان معرفی و به آنها امانت می‌دانند و به این ترتیب مواد خواندنی نه تنها برای نوسواد بلکه برای خانواده او نیز دسترس پذیر می‌شد.

در تداوم این امر "طرح تشکیل کتابخانه گروه‌های پی‌گیر" شکل گرفت تا از پدیده "نویسواد" جلوگیری گردد. این کتابخانه توسط گروه‌های پی‌گیر سواد در روستاها تشکیل

می‌شود و زیر نظر آموزش مداوم شهرستان عمل می‌کنند. این کتابخانه‌ها هر روز حداقل ۲ ساعت آماده فعالیت هستند. انواع کتابهای موجود در این کتابخانه‌ها، کتابهای خواندنی ساده تولید شده در نهضت سوادآموزی از هر یک به میزان ۱۰ جلد می‌باشد کتابهای درسی نهضت و کتابها و نشریات مناسب نیز به صورت آزاد در دسترس است.

"طرح کلوب ترویجی" نهضت سوادآموزی و جهادسازندگی نیز در مهرماه ۱۳۷۴ برای ترویج عادت مطالعه بین روستائیان انجام شده است. در این راستا تعداد ۵۰۰۰ جلد کتاب بهداشت شیر همراه با نوارکاست به نوسودان ارائه شده و آموزشیار و کارشناس جهاد با هم در ارائه این کار مشارکت دارند.

در حال حاضر نهضت دارای ۲۷۵ دفتر می‌باشد که دارای کتابخانه هستند و ۹۰ خانه آموزشیار نیز قرار است مجهز به کتابخانه شوند.^{۱۳}

هیأت امنای کتابخانه‌های عمومی کشور

هیأت امنای طبق تفاهم نامه مصوب بین جهاد و هیأت امنای در سال ۷۴، اقدام به ارسال اولین محموله کتابها برای کتابخانه‌های روستایی در آبان ماه ۱۳۷۴، به مناسبت برگزاری هفته کتاب، نموده است. حدود ۱۰۰ عنوان کتاب برای هر کتابخانه با موضوعات متنوع از سطوح سواد ابتدایی تا دبیرستان برای کتابخانه‌های روستایی ارسال شده است.^{۱۴}

• هیأت امنای در جهت تهیه متون کتابداری جهت آموزش، در اختیار گذاشتن فضای مناسب برای کتابخوانی و آموزش بزرگسالان از طریق کتابخانه‌های عمومی کشور، توزیع کتاب در سطح کشور، انتخاب و تأمین بخشی از مواد خواندنی ساده در تقویت کتابخانه‌های روستایی مشارکت دارد.

جهادسازندگی

اداره کتابخانه‌های روستایی با جهادسازندگی است. ۱۵۰۰ کتابخانه ثابت و ۲۵۰ خانه ترویج مشغول خدمت هستند. جهاد در جهت تجهیز کتابخانه‌های روستایی و آموزش کتابداران همکاری‌هایی با هیأت امنای کتابخانه‌های عمومی کشور و در جهت تهیه خواندنی‌های سال همکاری‌هایی با نهضت سوادآموزی داشته است.

شروطی، امکان استفاده از خدمات کتابخانه را برای زنان روستایی مشکل می‌سازد، در حالیکه می‌دانیم در روستاهای مازن و مرد دوشادوش هم کارکرده و در پیشبرد اقتصاد روستا نقشی مساوی و حتی گاه بیشتر از مردان برعهده دارند یعنی علاوه بر کار در مزرعه، نگهداری از اطفال و احشام و تهیه غذا، به صنایع دستی مانند فرش، حصیر و گلیم‌بافی نیز مشغولند. از طرفی بیش از نیمی از نوسادان در روستاها از زنان روستایی تشکیل می‌شوند که نیاز به مواد خواندنی ساده برای مطالعه دارند.

برای حل این مشکل می‌توان از آموزشیاران خواهر در روستا و یا دانش آموزان داوطلب دختر در روستا بهره جست و روزها و یا ساعات مشخصی را برای استفاده بانوان اختصاص داد.

از نظر امکانات نیز این کتابخانه‌ها وضعیت مطلوبی ندارند، برای مثال طبق آمار در ۱۵۰۰ کتابخانه موجود تنها ۲۱۱ عدد میز یعنی ابتدایی‌ترین وسیله کتابخانه و ۴۱۱ عدد رادبو و ضبط موجود است.

از نظر مالی نیز کتابخانه‌ها با مشکل مواجه‌اند. ۶۶/۷٪ از نظر مالی اصلاً اعتباری ندارند، ۱۵٪ تا ۷ هزار تومان بودجه و ۹٪ بین ۱۵ تا ۴۰ هزار تومان بودجه دارند. با توجه به اینکه

از نظر مکانی ۳۹۲ کتابخانه در مسجد یا حسینیه روستا، ۱۳۷ باب استیجاری بلندمدت، ۹۳ کتابخانه در منازل شخصی و ۶۰۰ باب در ساختمان مستقل جهاد قرار دارند.

بیشترین تعداد اعضا را دانش‌آموزان روستایی (۶۶٪) تشکیل می‌دهند و اکثریت افراد غیر عضو که به کتابخانه مراجعه می‌کنند نیز همین گروه هستند (۳۸٪).

از نظر موضوعات کتابهای عقیدتی ۳۲/۲٪، داستانی ۱۷/۷٪، کتابهای آموزشی و ترویجی ۵٪ مجموعه را تشکیل می‌دهند.^{۱۵}

کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان

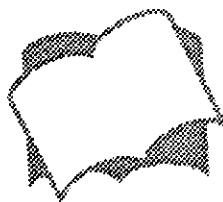
کانون از سال ۱۳۶۶ طرح امانت کتاب به صورت پستی را تصویب و از همان سال در سطح روستاها آغاز به کار کرده است. از سال ۱۳۷۱ این طرح زیر نظر حوزه امور مناطق محروم کانون قرار گرفت و خدمات خود را در درجه اول به این مناطق اختصاص داد. کلیه مواد لازم برای این کتابخانه‌های پستی در مرکز چاپ و به مناطق فرستاده می‌شود. هزینه پستی نیز به وسیله کانون و هماهنگی با اداره کل پست پرداخت می‌شود.^{۱۶}

نتیجه‌گیری

با توجه به این مطلب که یکی از شاخص‌های توسعه امکان استفاده از تسهیلات آموزشی و برخورداری از سطح سواد مناسب است^{۱۷}، در برنامه‌ریزی برای توسعه روستایی کتابخانه‌های روستایی می‌توانند نقش مهمی ایفا کنند.

کتابخانه روستا با تهیه خواندنیهای مناسب، مواد سمعی و بصری، مطالب خودآموز، بسته‌های یادگیری و در اختیار گذاشتن اطلاعات جاری مورد نیاز از جمله اطلاعات مالی و فنی می‌تواند به پیشرفت اقتصادی و فرهنگی در روستا کمک شایان توجهی کند.

متأسفانه بافت سنتی جامعه روستایی مشکلاتی را برای گسترش حضور کتابخانه‌ها در روستاها بوجود می‌آورد برای مثال در ایران مسئله استفاده زنان از کتابخانه‌های روستایی هنوز حل نشده و منوط به چند شرط ذکر شده است از جمله استقبال خواهران از کتابخانه، مسئله برانگیز نبودن تشکیل بخش خواهران^{۱۸} و وجود مسئول خواهر^{۱۸} عنوان کردن چنین

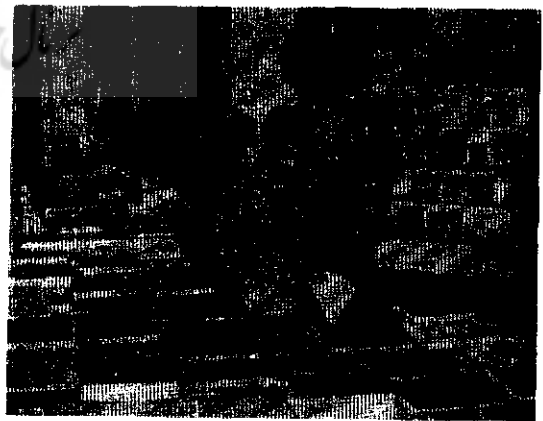

مسئله سرمایه‌گذارهای زیربنایی و اشتغال‌زا در روستاها برای جلوگیری از مهاجرت بی‌رویه روستائیان به شهرها مهم است، برای حضور مراکز فرهنگی چون کتابخانه و خانه ترویج روستایی باید به صورت جدی در برنامه‌ها پیش‌بینی بودجه لازم را کرد. با توجه به اینکه کمک به کتابخانه‌ها از طریق جهاد ۳۶/۲٪، مردم ۴۴/۷٪ و بقیه توسط سایر ارگانهاست، می‌توان درصد جذب کمکهای بیشتر مردم برآمد و یا سایر سازمانهای دست‌اندرکار بخش فرهنگ را متوجه اهمیت مسأله و جلب کمک بیشتر نمود.

آموزش کتابداران روستایی نیز از اهم مسائل این کتابخانه‌هاست. جذب نیروهای بومی و استفاده از نیروهای داوطلب در این رابطه مؤثر است. با تشکیل کمیته مشترک بین هیأت‌امنا، جهادسازندگی، و نهضت سوادآموزی امید آن می‌رود که نسبت به جلب نیروهای داوطلب و آموزش آنها اقدامات مؤثری صورت پذیرد.

توجه به خدمات سیار کتابخانه‌ها از مسائل ضروری است. این کتابخانه‌های سیار در اشکال مختلف تدارک دیده می‌شوند: جعبه، کیف حمل کتاب، سبد، اتوبوس و... راه‌اندازی واحدهای سیار کتابخانه‌ای می‌تواند بیشترین خدمات را ارائه داده و با توجه به پراکندگی جمعیت روستایی خواندنیهای مورد نیاز را دسترس‌پذیر سازند. معمولاً استفاده از کتابخانه سیار به ویژه برای قبایل عشایری

و نقاط دور افتاده و یا حومه شهرها توصیه می‌شود. با توجه به برنامه پنجساله دوم در مورد اشاعه فرهنگ کتابخوانی در جامعه، جای آن دارد که کتابخانه‌های روستایی به عنوان مراکز اشاعه فرهنگ کتابخوانی در روستاها مورد توجه جدی‌تر مسئولان واقع شوند.

یادداشتها:

۱. ه. س. بولا. روند تحولات و مسائل آموزش بزرگسالان در جهان. ترجمه سیمین دخت جهان‌پناه. تهران: بونسکو، ۱۳۷۳. ص ۲۰۸.
- در چهارمین کنفرانس جهانی آموزش بزرگسالان بونسکو، پاریس - ۱۹۸۵، بیانیه‌ای تحت عنوان "حق آموختن" به دنیا اعلام شد.
۲. نقش محوری آموزش در راهبرد میان مدت بونسکو. تهران: کمیسیون ملی بونسکو در ایران، ۱۳۷۲. ص ۳.
۳. موکهرچی. تاریخ و فلسفه کتابداری. مشهد: آستان قدس رضوی، ۱۳۶۸. ص ۶۴.
4. The Unesco Public Library Manifesto 1994. IFLA Journal. VOL. 21. NO. 1. P. 67
۵. پریدخت فشارکی. جغرافیای روستایی. تهران: دانشگاه پیام‌نور، ۱۳۷۳. ص ۲.
۶. کتابخانه‌های روستایی / وزارت جهادسازندگی. معاونت ترویج و مشارکت مردمی، ۱۳۷۳. ص ۲ - ۳ و ۴۲.
۷. سالنامه آماری کشور. تهران: مرکز آمار ایران، ۱۳۷۲. ص ۵۹.
۸. خسرو خسروی. جامعه‌شناسی ده در ایران تهران: مرکز نشر دانشگاهی، ۱۳۷۲. ص ۲.
۹. سالنامه آماری. ص ۶۲
۱۰. نتایج تفصیلی آمارگیری از هزینه و درآمد خانوارهای روستایی سال ۱۳۷۲. مرکز آمار ایران، ۱۳۷۳. جدول ۲ - ۳
۱۱. حاجی‌زاده میمندی. بررسی نیازهای آموزشی نوسوادان بزرگسال سراسر کشور. تهران: نهضت سوادآموزی، ۱۳۷۰. ص ۱۳.
۱۲. نتایج تفصیلی آمارگیری ... جدول ۱ - ۴
۱۳. مصاحبه با آقای حبیب‌پور - مدیریت آموزش مداوم نهضت سوادآموزی، آبان ۷۴
۱۴. مصاحبه با آقای کلانتریان مدیریت همکاریهای فوق برنامه هیأت‌امنا، آبان ۲۰ ۱۳۷۲.
۱۵. جزوه کتابخانه‌های روستایی. ص ۸ - ۱۵
۱۶. نوشین موسوی. طرح کتابخانه‌های پستی کانون. پیام کتابخانه، ۲ (۳ و ۲) تابستان و پاییز ۷۱. ص ۱۲۹
۱۷. فریدون کامران. توسعه و برنامه‌ریزی روستایی. تهران: آوای نور، ۱۳۷۴. ص ۵۵
۱۸. جزوه کتابخانه‌های روستایی ص ۱۵
- این مقاله به صورت سخنرانی در تاریخ ۶ آذرماه ۱۳۷۴ در دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی دانشگاه علامه طباطبائی ارائه شده است.

